

AVRUPA YÜKSEKÖĞRETİM ALANINA DOĞRU

Avrupa Yükseköğretim Alanına doğru: Bologna'dan Prag'a Temel Reformlar Araştırması

1999 Eğilimler I raporuna dahil edilmeyen ülkelerdeki yapılar ve eğilimler araştırması Eğilimler I, temel olarak AB/AET ülkelerinin yükseköğretimindeki yapılar ve eğilimler üzerine idi. Eğilimler II ise, Bologna Deklarasyonuna taraf olan diğer devletleri incelemektedir. Bu inceleme:

- Eğilimler I raporunun ulaştığı tüm temel sonuçları teyit etmektedir.
- İki aşamalı sistem alanındaki gözlemleri güçlendirmektedir, fakat Bologna Deklarasyonu'nda belirtilen derece yapıları için kullanılan tanımlamalara tam anlamıyla eşdeğer olmamaktadır (lisansüstü -postgraduate- ve ikili sistem -binary- gibi nosyonlar);
- Akreditasyona doğru hareket ile ilgili gözlemleri teyit etmektedir;
- Her seviyede uzun çalışma programlarının ve esnek olmayan tek disiplinli müfredatların halen çeşitli ülkelerde varlıklarını sürdürdüklerini göstermekte ve bunların Bologna Deklarasyonu ilkelerine uydurulması gerektiğini belirtmektedir.

Bologna Deklarasyonu'nun izleme süreci: yaygın ilgi ve destek

- Bologna Deklarasyonu bütün gündemleri meşgul etmektedir: Bütün ülkeler bunun muhteviyatını ve uygulamalarını açıklamak ve tartışmak için birimler veya forumlar oluşturmaktadırlar. Bakanlıklar ve Yükseköğretim kurumları ve Yükseköğretimin yan sektörleri arasında bir diyalog kaynağı olarak hizmet etmektedir;
- Çoğunlukla ulusal önceliklerin teyidi/güçlendirilmesi olarak görülmektedir: bu sürecin en büyük gücüdür; örneğin Avrupa boyutunun sahip olduğu temel eğilimler, meseleler ve çözümleri açıklığa kavuşturmuştur. Bu süreç (artık) bir müdahale olarak ele alınmamaktadır, aksine Avrupa'ya yaklaşma açısından en uygun yol olarak görülmektedir;
- Değişimi hızlandırmak, kolaylaştırmak ve ona yol göstermek için kullanılmaktadır: Deklarasyonun en önemli rolü yapısal değişiklik için bir uzun dönem gündem olarak hizmet etmektedir;
- Sürecin temel gücü süreçteki diğer gelişmelerle ola tamamlayıcılığıdır. Aynı yönde hizmet eden diğer faktörler ve araçları güçlendirmekte onlar tarafından da güçlendirilmektedir; Lizbon Sözleşmesi, Diploma Eki, ENQA, AB Yönergeleri, ECTS'yi içine alan AB değişim programları, ENIC/NARIC ağları, ilgili ülkelerde AB bütünleşme sürecindeki reformlar:
- Bologna süreci, Avrupa yükseköğretiminin bütünleşmesi sürecinde hem bir sonuç hem de buna bir katkı niteliğindedir.

Sürecin ana amaçları üzerine fikir birliği

- Hareketlilik: Öğrencilerin ve aynı zamanda mezunların hareketliliğini teşvik etmek konusunda tam fikir birliği içinde bir destek mevcuttur. Öğretmen hareketliliği halen eksik bir ilgi görmektedir. Deklarasyonun hareketlilik gündemi, AB araçları (ECTS, SOCRATES, TEMPUS, profesyonel tanıma üzerine yönergeler, Hareketlilik Eylem Planı), Lizbon Sözleşmesi ve aynı zamanda AB bütünleşmesine hazırlıkta gönüllü devletler tarafından şiddetle desteklenmektedir. ECTS ve Diploma Eki çok güçlü bir destek almaktadır.

- İstihdam edebilirlik: Bologna Deklarasyonu, istihdamın Avrupa genelinde bir sorun olduğu tartışmasını ve bu konunun farkındalığını güçlendirmiştir. Çeşitli ülkelerde yeni "mesleki lisanslar" bulunmaktadır, ya da bazılarında da "mesleki yüksek lisanslar" bulunmaktadır. İki aşamalı sisteme geçiş yapmak her zaman mevcut müfredatı derinlemesine yenilemek anlamına gelmemektedir. Bazı ülkelerde üniversite diplomaları genellikle lisans üstü çalışmalar için bir hazırlık ve basamak olarak görülmektedir. Bu anlayış, önemli sayıda mesleki temelde üniversite diplomaları sağlayan güçlü bir lise sektörü olan ülkelerde daha önemsiz bir sorundur.

- Rekabetçilik/Çekicilik: Birçok ülke rekabetçiliği iyi algılamaktadır ve yükseköğretim sistemlerinin çekici olması için çalışmalar yapmaktadırlar. Bu husus, hiç beklenmeyecek kadar çok ülkede önemli veya vazgeçilmez addedilmektedir: bazıları Avrupa dışı öğrenciler üzerine kapsamlı planlar yapmaktadır; giriş sürecindeki ülkeler SOCRATES içinde değişimde öğrencilerini dengeleme açısından çekiciliklerini arttırmak istemektedirler. Hiçbir ülke rekabetçiliğin gereksiz olduğunu söylememektedir, fakat her yerde gündemde değildir. Birçok ülke ulus-ötesi eğitim ve üniversiteleri tarafından aranan yabancı akreditasyon hakkında zayıf bir ilgi göstermektedirler. Ulus-ötesi eğitim hakkındaki cevaplar genel olarak iki tipte değerlendirilebilir; varlığını inkâr etmek veya ulusal kurallara tabi tutmak. Bunlardan hiçbiri sorunu çözmemektedir. Bologna Deklarasyonu özellikle Latin Amerika olmak üzere Avrupa dışından da ilgileri kendine çekmektedir. Bu da şunu teyit eder ki; anlaşılabilir bir yükseköğretim yapısı Avrupa'yı daha çekici bir çalışma alanı haline getirecektir.

Yakınlaşma süreci araçları

- Rahatça okunabilen ve karşılaştırılabilen dereceler: Üç ülke kapsamlı ve tutarlı yeterlilikler çerçevesi geliştirmişlerdir ve bunlar Avrupa genelinde geçerli ve benzer durumlar için örnek alınabilecek yararlı çerçevelerdir. Bölgesel yükseköğretim alanları Baltık Cumhuriyetleri ve Nordik ülkelerde uygulanmaktadır. Empoze edilmesinden korkulan tek-biçimlilikten uzak olarak, Bologna çeşitliliği ve esnekliği cesaretlendirmektedir. Bugün, daha çok yan sistemler ve daha profesyonel lisans/yüksek lisans arasında daha fazla köprü kuran ikili sisteme rastlanmaktadır. Bologna Deklarasyonu'nun tüm mesleki yükseköğretim kurumlarını üniversitelere dönüştüreceğine ilişkin korku yok olmaktadır. Diğer taraftan, tekli sisteme yönelik uygulamalar (çeşitli kurumlar ve bunlara arasında değişik köprüler içeren tek sistem) çeşitli ülkelerde kabul edilmektedir. Diploma eki okunabilirliği ve karşılaştırılabilirliği kolaylaştıran önemli bir araç olarak görülmektedir. Birçok ülkede halen çok karışık derece yapıları bulunmaktadır. Örneğin, ikili olmayıp değişik sektörlerde farklı disiplinlerde değişik derece yapıları içeren üçlü sisteme sahip olanlar. En az birleşmiş görünen sektör, büyümekte olan fakat ülkeler arası bütünleşmesi yeterli olmayan, üniversite dışı sistem olarak göze batmaktadır. Bugün halen karışıklık yaratan adlar bulunmaktadır (lisans "master" dereceleri veya lisans eğitime odaklanan "akademiler"). Hayat boyu öğrenme yükseköğretimin ve yeterlilikler çerçevesinin doğal bir parçası olarak entegre edilmesi az sayıda ülke için bir öncelik durumundadır.

- Lisans/lisans üstü aşamaları: İki aşamalı yapıya doğru olan hareket, önceden kabul edilen reformların uygulamaya geçmesi, lisans/yüksek lisans yapılarının getirilmesi ve birkaç yeni ülkede reformların uygulamaya geçirilmesi vasıtasıyla devam etmektedir. İki aşamalı sistemin HER disiplinde, mühendislik dahil, yapılanması bulunmaktadır. Diğer taraftan, uzun dönem olarak organize edilmiş, Lisans/Yüksek lisans yapılarının belirli profesyonel müfredata değinmeyen ülkeler de bulunmaktadır. En güçlü eğilim 3 yıllık Lisans eğitimi doğrultusundadır fakat Lisansın 3-4 yıl sürdüğü örnekler de bulunmaktadır. Profesyonel Lisansa yönelik eğilimler de azınlıkta olmasına karşın mevcuttur. Lisans/yüksek lisans dereceleri, krediler ve akreditasyonu birleştirme üzerine bazı kapsamlı planlar bulunmaktadır. Bu tür planlar çoğunlukla reform sürecine önceden

katılan ülkelerden gelmektedir. Çeşitli yüksek lisans programları üzerine tartışmalar yapılması gerekmektedir. Yüksek lisansa giriş otomatik değildir, en azından yabancı öğrenciler için değildir.

- Kredi biriktirme ve transfer sistemleri: ECTS ve bunun kabul edilmesi konusunda güçlü bir itici güç bulunmaktadır. Bu bazen yükümlülük bazen de rektör konferanslarında veya bakanlık kabinelerinde güçlü tavsiyeler şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu sistemin uygulanmasındaki farklılıklar konusunda kaygılar bulunmaktadır. Kredilerin getirilmesi ile, üniversitelerin müfredatlarını organize etmelerinden alıkonulacağı ve tüm getirilen kredileri tanımak zorunda tutulacakları korkusu azalmaktadır.

- Kalite güvencesi: daha fazla kalite güvencesine doğru daha güçlü bir hareket bulunmaktadır, fakat bu hareket çok çeşitli yollarla yapılmaktadır: kalite güvencesi ve akreditasyon arasındaki netleşmemiş ilişki, yükseköğretim sisteminin tamamına veya bir kısmına uygulanması, programlara veya bazen de kurumlara odaklanması. Akreditasyonun gelişmesi şu anda, Eğilimler I raporundan daha kolay anlaşılabilir: birçok AB/AET dışı ülke akreditasyon sahibidir ve diğerleri de yeni bir akreditasyon bürosu kurma ihtimalini değerlendirmekte veya buna sahip durumdadırlar. Yeni derecelerini uluslararası alanda tanınmalarını isteyen bazı ülkelerde, akreditasyon olmazsa olmaz bir şart durumundadır. Diğer taraftan akreditasyonun faydaları ve anlamı hakkında halen karışıklıklar bulunmaktadır. Bir ülkede uygulanacak olan kalite güvencesi/akreditasyon, kalite güvence kararlarının karşılıklı tanınması temelindeki, ulusal farklılıklara saygılı ve üniversitelere fazla yüklenmeyen bir Avrupa mekanizması için bir ilham kaynağı olabilir.

İmza sahibi olmayan ülkeler üzerine önemli etki

- Eğilimler II raporu imza sahibi olmayan altı ülkeyi kapsamaktadır: Arnavutluk, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Kıbrıs, Makedonya ve Yugoslavya Federal Cumhuriyeti. İlgi olduğu halde bazı diğer ülkeleri kapsamamaktadır: Türkiye, Rusya ve bazı Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri.

- Özellikle uzun dönem yapısal reformlar için bir referans noktası ve bütün Avrupa'da değişiklik için bir gündem olarak, bu altı ülkede Bologna Deklarasyonu büyük bir ilgi toplamaktadır.

- Eski Yugoslavya ülkelerinde ve Arnavutluk'ta müfredat yapıları, dereceler ve kurumlar Bologna Deklarasyonu ilkelerinden çok büyük farklılıklar göstermektedir. Fakat, reform süreçleri başlatılmış veya bu sürece girilmiş vaziyettedir ve birçok Avrupa programlarından ve girişimlerinden de destek almaktadırlar. Uluslararası Yönetim tarafından Kosova için hazırlanan reform tamamıyla Bologna Deklarasyonundan esinlenilmiştir. Bologna Deklarasyonu tarafından canlandırılan bir çeşit müfredat geliştirilmesi konusunda en büyük zorluk eski Yugoslavya ülkelerinde üniversitelerin parçalanıp bağımsız fakültelere dönüşmesi (esnek olmayan tek disiplinli müfredatla sonuçlanması) olmuştur.

- Kıbrıs'taki Yükseköğretim sistemi Bologna Deklarasyonu ilkelerine geniş bir alanda uyumlu durumdadır.

Gelecek için çeşitli işaretler ve talimatlar

Gelecekte önem şunlara verilmelidir:

- Yüksek lisans seviyesinin okunabilirliği sorunu

- Mesleki yükseköğretim kurumları/teknik sektörlerinin yakınlaşmasının yayılması

- iki aşamalı sistemin kabul edilmiş veya edilmekte olan yükseköğretim kurumlarında müfredat reform/adaptasyonu (tüm alanlarda daha kısa, daha geniş temelde ve geçerli lisans yönünde iyi örnekler bulunmaktadır);

- Avrupa seviyesine doğru genişleyen kalite güvencesi mekanizmaları geliştirilmesi; ENQA bunun gerçekleştirilmesinde önemli bir rol ve sorumluluk üstlenmiştir;
- Harici durumlar, özellikle global alanda Avrupa yükseköğretiminin çekiciliği ve itibarı ele alındığında;
- Sistem reformlarına verilen destek ve Kuzeydoğu Avrupa ülkelerinde müfredat yenilenmesi

Bologna Deklarasyonu sonuçlarından kaynaklanan korkuların azalmakta olduğu hatta kaybolduğu gözlenmektedir. Aşağıdaki hususlar genel kabul görmektedir:

- Deklarasyon sistemlerin ve disiplinlerin çeşitliliğine karşı bir durum değildir, aksine bunu destekler ve organize eder;

- İkili sistemlerle tam bir uyum içindedir

- Kredi sistemleri üniversitelerin kendi müfredatlarını organize etmelerini engellememektedir ve bunları ayrımcılık yapmadan kabul etmekte zorlamamaktadır;

- Derecelerin istihdam piyasasında geçerliliğini sağlayacak bazı yollar ve piyasada veya lisans üstü fırsatları yaratacak birinci derece çeşitliliği gereksinimi mevcuttur;

Süreç gelişirken, aşağıdaki hususlara karşı ihtiyaç ve istek bulunmaktadır:

- Avrupa değişim gündemi olarak uzun dönem reformlar için referans noktası olma rolünün güçlendirilmesi bağlamında, Bologna Deklarasyonu nun ana amaçlarının ve ilkelerinin yeniden teyidi;

- Çok fazla farklılığın yeni engeller yaratacağı ve yakınlaşma sürecinin faydalarının yok olması gerçeği ve bunu engellemek açısından, özellikle ECTS ve Lisans ve Yüksek lisans profillerinin uygulanması hususunda daha fazla iş birliği.

Çeşitlilik içeren sistemlere olan genel eğilim (çeşitli kurumların çeşitli Lisans, yüksek lisans programları sunmaları ve öğrencilerin geçişini sağlayacak çeşitli "köprüler"), yeterli merdivenden ziyade yeterlikler ağı kavramını işaret etmektedir:

- Uzun tek aşamalı müfredatın kısıtlı bir alanda devam etmesi, Bologna Deklarasyonu genel amaçları ve ilkelerine karşı bir durum değildir (iki aşamalı yapı kabulünün -tıp dışında- önemli bir fayda sağlamayacağı konusunda ikna edici bir fikir bulunmamasına rağmen).

- Asıl amacın 3 yıllık lisans programı doğrultusunda olduğu halde, Avrupa sistemleri birinci derecelerde 3 ve 4 yıllık tam zamanlı eğitim gerektiren farklı amaç ve profil sağlamaya ihtiyaç duymaktadırlar. Süresi uzatılmış birinci dereceler, belirlenen konu alanlarında ortak Avrupa temeli oluşturdukları sürece, hiçbir zorluk üretmeyeceklerdir (örneğin mühendislik). Aksi takdirde, diğer Lisans derecelerinden ayrılmaları hususunda faydalı olabilecektir ("ileri" Lisans veya şeref dereceleri).

Bugün halen ana konuların Avrupa'nın ve dünyanın diğer yerlerinde nasıl görüldüğü konusunda bilgiye ihtiyaç duyulmaktadır:

- Daha fazla yakınlaşma süreci, karşılaştırmalı çalışmalara, iyi uygulama örneklerine ve problemler alanların çözümüne şimdikinden daha fazla bağımlı hale gelecektir;

- Bir bütün olarak yükseköğretimde kullanılan terimler ("ikili", "iki aşamalı", "üniversite dışı", "akreditasyon") ve derecelerdeki terimler dizini üzerine dikkat sarf edilmesi gereken çeşitli karışıklıklar ve aykırılıklar bulunmaktadır (örneğin, lisans üstü, çeşitli derecelerin veya kurumların isimleri ve bunların İngilizce karşılıkları).

Avrupa'da ve dünyada, sürecin "harici" boyutuna ve ulusal yükseköğretimi ulus içinde daha ekici hale getirmekteki araç ve plan gelişimlerine karşı artan ilgi süreklilik arz etmelidir. Bu sürecin daha kolay ve daha başarılı bir şekilde işleminin, bunun Avrupa boyutunun olması üzerine kurulduğu gerçeği, henüz kavranabilmiş değildir: Avrupa dereceleri, bu dereceler Avrupa genelinde kabul edilmesi kaydıyla dünya çapında kabul edilecektir.

Yeterliklerin karşılaştırılabilirliği doğrultusundaki önümüzdeki gelişmeler, Avrupa seviyesinde ayrı bir konu veya profesyonel alanlar dahilinde ilave bir çalışma gerektirmektedir. Avrupa'daki eğitimin bütün önemli alanları üzerine çeşitli yayınlar

veya veri tabanları, Avrupa içinde ve dünyanın geri kalan bölgeleri ile karşılaştırılabilirliği ve hareketliliği geliştirebilecektir.

Sonuç olarak, Bologna sürecinin ve Avrupa yükseköğretiminin geleceğinin iki temel ilkeye bağlı olduğunun işaret edilmesi önemli bir husus olarak değerlendirilmektedir:

- Avrupa'daki öğrenciler Avrupa'da etkili bir şekilde kullanabilecekleri derecelerin eğitimini almaya ihtiyaçları ve buna da hakları bulunmaktadır;
- Avrupa'da yükseköğretim kurumlarının ve hükümetlerin en önemli sorumlulukları, öğrencilerine bu tarz yeterlikleri derecelendirmek durumunda olabilmek için bütün adımları atmayı garanti altına almaktır.